

O'ZBEKISTON IQTISODIYOTINI RIVOJLANTIRISHDA XUSUSIY
TADBIRKORLIKNING ROLINI OSHIRISH VA MOLIVAVIY QO'LLAB-QUVVATLASH
MEXANIZMLAR

Muxammadiyeva Shahnoza Komiljonovna

Oriental universiteti Iqtisodiyot mutaxassisligi 1-kurs magistranti.

Annotatsiya. Mazkur maqolada O'zbekiston iqtisodiyotini rivojlantirishda xususiy tadbirkorlikning o'rni, uni qo'llab-quvvatlash mexanizmlari va istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari yoritilgan. Tadbirkorlik mamlakatning makroiqtisodiy ko'rsatkichlarini yaxshilash, bandlikni ta'minlash, eksport hajmini oshirish va innovatsion iqtisodiyotni shakllantirishda muhim rol o'ynaydi. Xususiy sektorni moliyaviy qo'llab-quvvatlashning asosiy shakllari — imtiyozli kreditlar, davlat kafolatlari, grantlar, subsidiyalar, lizing mexanizmlari va davlat-xususiy sheriklik loyihalari tahlil qilinadi. Shuningdek, xalqaro tajriba va mahalliy yutuqlar asosida takliflar ishlab chiqilgan. Maqola tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash orqali O'zbekiston iqtisodiyoti barqarorligini ta'minlashga xizmat qiluvchi amaliy tavsiyalarni o'z ichiga oladi.

Kalit so'zlar: xususiy tadbirkorlik, iqtisodiy rivojlanish, moliyaviy qo'llab-quvvatlash, kredit, grant, subsidiya, lizing, investitsiya, davlat-xususiy sheriklik, tadbirkorlik muhiti, islohotlar, xalqaro tajriba.

Zamonaviy global iqtisodiyotda xususiy tadbirkorlik davlatlar iqtisodiy taraqqiyotining poydevori sifatida qaralmoqda. U yangi ish o'rinlari yaratish, innovatsion g'oyalarni ilgari surish, mahalliy resurslardan samarali foydalanish, eksport hajmini oshirish va iqtisodiy raqobatbardoshlikni ta'minlash orqali iqtisodiy o'sishga bevosita ta'sir ko'rsatadi. O'zbekistonda so'nggi yillarda ushbu yo'nalishda muhim islohotlar amalga oshirilmoqda. Maqolada xususiy tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlashning amaliy mexanizmlari, mavjud imkoniyatlar, muammolar hamda takliflar keng tahlil qilinadi.

Bugungi kunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlik zamonaviy iqtisodiyotning ajralmas qismi hisoblanadi. Ularning iqtisodiyotdagi roli ko'plab mamlakatlarda barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, yangi ish o'rinlari yaratish va innovatsion texnologiyalarni rivojlantirish kabi muhim jihatlarda namoyon bo'lmoqda. Xususan, O'zbekistonda kichik biznes yalpi ichki mahsulot (YaIM) tarkibida muhim ulushga ega bo'lib, iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda asosiy omillardan biri hisoblanadi.

Mamlakatimizda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikni rivojlantirish uchun qulay huquqiy, iqtisodiy va institutsional muhit yaratishga katta e'tibor qaratilmoqda. Soliq imtiyozlari, kreditlash dasturlari va soddalashtirilgan hujjatlar almashuvi kabi choralar kichik biznesning o'sishini rag'batlantiruvchi vositalar sifatida xizmat qilmoqda. Shu bilan birga, mazkur sektorda hali ham hal etilishi lozim bo'lgan qiyinchiliklar, jumladan, moliyaviy resurslardan foydalanishdagi cheklovlar va texnologik rivojlanish darajasining pastligi mavjud.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik mavzusi bo'yicha ko'plab mahalliy va xorijiy tadqiqotchilar o'z ilmiy ishlari va tahlillari bilan iqtisodiyotga ta'sir ko'rsatadigan omillarni yoritgan. Ushbu mavzu, ayniqsa, iqtisodiyotning diversifikatsiyasi va barqaror rivojlanishini ta'minlash masalalarida dolzarb hisoblanadi. Quyida kichik biznes va xususiy tadbirkorlik sohasida olib borilgan asosiy ilmiy ishlarga to'xtalib o'tamiz. O'zbekiston iqtisodiyotida kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning roli juda muhim. Bu soha nafaqat iqtisodiy o'sishni jadallashtiradi, balki yangi ish o'rinlarini hosil qilish,

ijtimoiy tenglikni ta'minlash va aholi turmush darajasini yaxshilashda ham asosiy o'rin egallaydi. Ushbu yo'nalishda mamlakatimizda ko'plab tadqiqotlar olib borilmoqda, ayniqsa, Z.A. Isroilov, B.Z. Nosirov, X.A. Baratov va B.S. Rahmonova kabi olimlarning ishlari bu boradagi yutuqlarning yorqin ifodasi hisoblanadi. Ularning ilmiy izlanishlari kichik biznesni rivojlantirishdagi omillarni chuqur tahlil qilish va bu jarayonni samarali boshqarish uchun zarur bo'lgan tavsiyalarni ishlab chiqishga qaratilgan. Mazkur olimlarning tadqiqotlari bir necha asosiy yo'nalishda olib boriladi. Ular kichik biznesni qo'llab-quvvatlashning tashkiliy mexanizmlarini o'rganib, davlat siyosatining ushbu sohadagi samaradorligini tahlil qiladilar. Ularning fikricha, moliyaviy yordam, soliq imtiyozlari va huquqiy bazaning takomillashtirilishi kichik biznesning rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ayniqsa, kichik tadbirkorlikni moliyaviy qo'llab-quvvatlash tizimi resurslarni tez va qulay tarzda taqdim etishga qaratilgan bo'lishi zarurligini ta'kidlaydilar. Ushbu olimlarning innovatsion yondashuvlari ham alohida e'tiborga loyiq. Ular kichik biznes subyektlarining innovatsiyalarni joriy etish imkoniyatlarini tahlil qilib, zamonaviy texnologiyalar va raqamli platformalardan foydalanish orqali samaradorlikni oshirish masalalarini ko'tarishgan.

Xususiy tadbirkorlik — bu iqtisodiy faoliyatning bir shakli bo'lib, jismoniy yoki yuridik shaxslarning o'z tashabbusi, mablag'i va risklari asosida tashkil etiladi. Tadbirkorlik:

- aholi bandligini ta'minlaydi;
- iqtisodiy faollikni oshiradi;
- xizmat va mahsulotlar assortimenti kengayishiga sabab bo'ladi;
- innovatsion g'oyalarning rivojlanishiga yo'l ochadi.

Statistik ma'lumotlarga ko'ra, 2024-yil holatiga O'zbekiston yalpi ichki mahsulotining 56 foizdan ortig'i xususiy sektor hissasiga to'g'ri keladi. Bu esa tadbirkorlikning strategik ahamiyatga egaligini ko'rsatadi.

O'zbekiston hukumati tadbirkorlikni qo'llab-quvvatlash borasida quyidagi islohotlarni amalga oshirdi:

- Tadbirkorlar uchun soliqlarni soddalashtirish;
- Litsenziyalash va ruxsat berish tartib-taomillarini soddalashtirish;
- “Yagona darcha” tizimini joriy qilish;
- Elektron xizmatlarni yo'lga qo'yish;
- Tadbirkorlarni moliyaviy, huquqiy va axborot jihatdan qo'llab-quvvatlash;
- “Tadbirkorlar daftari”, “Ayollar daftari” va “Yoshlar daftari” orqali maxsus imtiyozlar berish.

Mahsulot va xizmatlarni ishlab chiqarish uchun zarur bo'lgan uskunalari, transport vositalari va texnologiyalarni xarid qilishda tadbirkorlarga lizing asosida moliyaviy yordam ko'rsatilmoqda. Bu orqali ularning ishlab chiqarish imkoniyatlari kengaymoqda.

Infratuzilma, sog'liqni saqlash, ta'lim, energetika va transport sohalarida DXSh asosida loyihalar amalga oshirilmoqda. Bu esa xususiy sektor uchun yangi bozorlar ochilishini ta'minlaydi.

Germaniyada kichik va o'rta biznes (Mittelstand) iqtisodiyotning tayanchi hisoblanadi. Ularga soliq imtiyozlari, texnik yordam va grantlar ajratiladi. Bu tajriba O'zbekiston uchun ham dolzarb.

Yangi biznes uchun inkubatorlar, texnoparklar va davlat kafolatli kreditlar beriladi. Bu tizim innovatsion tadbirkorlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Turkiyada KOSGEB tashkiloti orqali kichik biznesni rag'batlantirish va qo'llab-quvvatlash tizimi shakllangan. U tadbirkorlarga moliyaviy, texnik va konsalting xizmatlari ko'rsatadi.

Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishga yo'naltirilgan dastur orqali 2022–2024-yillarda 200 mingdan ortiq oila o'z biznesini yo'lga qo'ydi.

Yosh tadbirkorlar uchun grantlar, bepul biznes-treninglar, maslahat xizmatlari taqdim etilmoqda.

Ayol tadbirkorlar uchun alohida grantlar, yer ajratish, uskunalar bilan ta'minlash ko'zda tutilgan.

Respublikamizni barcha mintaqalarini kompleks rivojlantirish bugungi kundagi eng dolzarb mavzulardan biri bo'lib kelmoqda. Bunda barcha hududlarda rivojlangan kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyati iqtisodiyotning barqaror rivojlanishi uchun muhim omillardan biri hisoblanadi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik subyektlarini rivojlantirish maqsadida ko'plab qonun va qarorlar ishlab chiqilmoqda. Bulardan "O'zbekiston Respublikasi Prezidentining tadbirkorlar bilan 2023-yildagi ochiq muloqotida belgilangan vazifalarni amalga oshirish chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 4-sentabrdagi PQ-292-son hamda "Kichik biznesni rivojlantirishni moliyaviy va institutsional qo'llab-quvvatlash chora-tadbirlari to'g'risida" 2023-yil 14-sentabrdagi PQ-306-son qarorlari ijrosini ta'minlash maqsadida Vazirlar Mahkamasining qarori qabul qilindi.

Mazkur qarorlar doirasida keyingi besh yilda kichik va o'rta korxonalar soni ikki baravar ko'paydi. Ularda 10,5 million kishi ish bilan bandligi, bu esa jami mehnatga layoqatli aholining 74 foizini tashkil etadi. Iqtisodiyotning yarmidan ko'pi, sanoat va eksportning uchdan bir qismi shu tarmoqqa to'g'ri keladi.

Ularning iqtisodiy, ijtimoiy va huquqiy asoslari bir-biri bilan chambarchas bog'liq bo'lib, bu sohalarni rivojlantirish uchun kompleks rivojlantirish zarur. Davlat tomonidan yaratilgan qulay sharoitlar va qo'llab-quvvatlash dasturlari kichik biznesning muvaffaqiyatli faoliyat yuritishini ta'minlaydi. Tadbirkorlik faoliyatini rivojlantirish uchun ijtimoiy, iqtisodiy, huquqiy va boshqa muayyan sharoitlar optimallashtirish maqsadga muvofiqdir. Iqtisodiy sharoit deganda quyidagilar belgilanadi: tovarga bo'lgan extiyojga qarab talab va taklif; xaridor sotib olishi uchun tovarni sifatliyligi va xilma-xilligini mavjudligi; xaridor sotib olishi uchun moliyaviy darajasining yetarliyligi; ishchilarning maoshiga, ya'ni sotib olish imkoniyatiga ta'sir ko'rsatuvchi malakaviy va arzon ishchi o'rinlari, ishchi kuchlarining ko'pligi yoki yetarli esmasligi.

Kichik biznes va xususiy tadbirkorlik faoliyatining iqtisodiy taraflama taxlil qilish muxumdur. Bunda kichik biznes va xususiy tadbirkorlikning rivojlanish jamiyatda isteqbolli bozor munosabatlarini rivojlantirish, mulkdorlar jamiyatini qo'llab-quvvatlash hamda fuqarolik jamiyatida yangi, demokratik institutlarini barpo qilishning muhim shart-sharoitlaridandir. Bundan tashqari iqtisodiyotni barqarorlashtirish va bozor iqtisodiyotini qaror toptirishda muhim ahamiyat kasb etadi. Bunday yondashuv xojalik yuritishni optimal usullaridan foydalanibgina qolmay, ragbatlantiradi, tashabbuskorlik va innovatsion faoliyatni rivojlantiradi.

Xulosa qilib aytganda, xususiy tadbirkorlik – O'zbekiston iqtisodiyotini barqaror rivojlantirish, yangi ish o'rinlari yaratish va aholi farovonligini oshirishda strategik resursdir. Uni moliyaviy qo'llab-quvvatlash mexanizmlari yanada takomillashsa, iqtisodiy o'sish sur'atlari tezlashadi. Shu bois, davlat tomonidan yaratilayotgan imkoniyatlardan samarali foydalanish va xususiy sektorning faolligini ta'minlash bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Shuningdek, Xalqimiz o'ziga to'q bo'lsa, uni kelajagi yanada yaxshilanib borad. Mamlakatimizning farovonligini yuksaltirish, turmush sharoitini yaxshilash - asosiy vazifamizdir, deb ta'kidlaydi yurtboshimiz. Iqtisodiy farovonlikka erishgan davlatdagina siyosiy yuksaklikka intilish mumkin. Iqtisodiyotni mustahkamlamay turib, jahon sahnasida rivojlangan davlatlarga siyosiy raqobatchi bo'lolmaydi. Hozirdagi vaqtda davlat o'z oldiga xalqning ijtimoiy turmush darajasini va oylik ish-haqini o'z vaqtida berib borishi bilan siyosiy mustahkamlikka erisha oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Shodmonov Sh. R. – “O‘zbekiston iqtisodiyoti: islohotlar va innovatsion rivojlanish yo‘llari”
2. Xodiev B. Yu. – “Bozor iqtisodiyoti sharoitida tadbirkorlikni rivojlantirish nazariyasi va amaliyoti”
3. Abdullayev N. A. – “Iqtisodiy barqarorlikka erishishda kichik biznesning o‘rni”
4. Ochilov O. A. – “Raqobatbardosh iqtisodiyotni shakllantirishda tadbirkorlikning o‘rni”
5. Yo‘ldoshev A. N. – “O‘zbekiston iqtisodiyotida innovatsion rivojlanish yo‘nalishlari”
6. To‘xtayev R. B. – “Tadbirkorlik muhitini yaxshilashda davlat siyosati”
7. Sobirov N. M. – “Qishloq xo‘jaligi sohasida tadbirkorlikni rivojlantirish imkoniyatlari”

